

Prof. dr hab. Krystyna Milczarek-Pankowska
Wydział Pedagogiczny
Uniwersytet Warszawski

Recenzja dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego
dr Anny Józefowicz w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika,
przygotowana dla komisji powołanej przez Radę Doskonałości Naukowej
na Wydziale Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku

1. Oświadczam, że wykonanie recenzji w postępowaniu w sprawie nadania stopnia habilitowanego dr Annie Józefowicz w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika leży w moich kompetencjach. Jednocześnie oświadczam, że nie istnieją żadne przeszkody natury technicznej i prawnej uniemożliwiające wykonanie wymienionej wyżej recenzji.
2. Oświadczam, że nie jestem współautorem prac naukowych kandydatki do stopnia doktora habilitowanego, jak również nie uczestniczyłam wspólnie z nią w żadnych zespołach badawczych. Nie dokonywałam też oceny w innych postępowaniach o awans naukowy dr Anny Józefowicz. Nie istnieją ponadto żadne inne okoliczności, które mogłyby wpłynąć na obiektywny charakter mojej recenzji.
3. Oświadczam, że recenzja została przygotowana zgodnie z kryteriami określonymi w podstawie prawnej: art.221 ust.5 ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* z dnia 20 lipca 2018 r, tekst jednolity: Dz.U.2020.85; Uchwała nr 2539 Senatu Uniwersytetu w Białymstoku z dnia 13 września 2019 r. w *sprawie szczegółowego trybu postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego oraz sposobu wyznaczania członków komisji habilitacyjnej*.

Informacje wstępne

Pani dr Anna Józefowicz ukończyła studia magisterskie w roku 2002 w Instytucie Filologii Polskiej, na Wydziale Filologii Uniwersytetu w Białymstoku, gdzie napisała pracę magisterską pt. *Białostocki Teatr Lalek jako instytucja artystyczna* pod kierunkiem prof. dra hab. Sława Krzemienia-Ojaka. Jest magistrem filologii polskiej. Natomiast stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki uzyskała w roku 2009 na podstawie rozprawy pt. *Rola społeczna matki w rodzinie wiejskiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Elwiry Kryńskiej na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UwB. Po doktoracie dr Anna Józefowicz kontynuowała edukację, rozszerzając swoje przygotowanie zawodowe o studia podyplomowe, m.in. w zakresie zarządzania badaniami naukowymi, w zakresie pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej oraz w zakresie socjoterapii i edukacji twórczej.

W roku 2002, po ukończeniu studiów magisterskich, dr Anna Józefowicz podjęła pracę na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku, gdzie pracuje do dziś, zmieniając jedynie lokalizację i afiliację (zakłady i katedry) w obrębie jednostki i przechodząc od stanowiska asystenta do adiunkta. W tym czasie podejmowała również równoległe pracę dydaktyczną w dwu innych uczelniach, tj. w Niepaństwowej Uczelni Wyższej Wszechnicy Mazurskiej w Olecku oraz na Wydziale Humanistyczno Ekonomicznym PWSZ w Suwałkach. Droga zawodowa i rozwój naukowy Habilitantki związany jest jednak przede wszystkim z macierzystym Uniwersytetem w Białymstoku.

Ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę i sztukę

W ramach działalności dydaktycznej dr Anna Józefowicz prowadzi zajęcia (ćwiczenia, wykłady, laboratoria i fakultety) na różnych poziomach kształcenia, tj. na studiach licencjackich, magisterskich oraz podyplomowych, w tym także od kilku lat realizuje zajęcia dla studentów programu Erasmus plus. W zakres jej podoktorskiego wykazu zajęć dydaktycznych wchodzi również seminaria dyplomowe, w ramach których wypromowała 27 prac magisterskich, 40 licencjackich i 27 podyplomowych. Podczas studenckich ewaluacji zajęć zawsze Pani Doktor otrzymuje pozytywne noty.

Wymienione zajęcia dydaktyczne dotyczą w większości literatury dla dzieci i młodzieży oraz prowadzone są, co należy podkreślić, na podstawie autorskich programów dr Anny Józefowicz. Jeden z przedmiotów prowadzony jest przez nią w języku angielskim.

Również w języku angielskim prowadzi ona wykłady i ćwiczenia w trakcie swoich staży zagranicznych oraz w ramach różnych form współpracy z akademickimi ośrodkami zagranicznymi, m.in. w Hiszpanii (w Kordobie i w Walencji), w Holandii, w Belgii oraz na Litwie.

Biorąc pod uwagę bogate i różnorodne doświadczenia dydaktyczne dr Anny Józefowicz wysoko oceniam jej osiągnięcia w tym zakresie.

Również pozytywnie oceniam jej aktywność i kompetencje organizacyjne. Począwszy od roku 2012 dr Anna Józefowicz była współorganizatorem 6 ogólnopolskich konferencji i seminariów naukowych. Znajdując się w komitetach organizacyjnych brała czynny udział w opracowywaniu koncepcji tychże konferencji i seminariów, jak również aktywnie uczestniczyła we wszystkich pozostałych pracach, w tym związanych z prowadzeniem korespondencji z uczestnikami, zbieraniem przesyłanych do publikacji artykułów itd. Na uwagę zasługuje fakt, że niektóre z konferencji inicjowane były i organizowane bądź to między jednostkami wewnątrz wydziału (np. przez Katedrę Edukacji Międzykulturowej i Elementarnej oraz Zakład Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej), bądź też międzywydziałowo (np. z Zakładem Filologicznych Badań Interdyscyplinarnych na Wydziale Filologicznym UwB), zatem obowiązki podejmowane przez dr Annę Józefowicz były złożone i odpowiedzialne.

Dr Anna Józefowicz wykazuje także duże kompetencje organizacyjne jako redaktor czasopisma *Art Inter Culturas*, w kontaktach zarówno z autorami, jak i z wydawnictwem.

Na uznanie zasługuje również działalność dr Anny Józefowicz w zakresie popularyzacji nauki i sztuki. Jest ona permanentnie obecna przede wszystkim jako krzewiciel kultury literackiej w regionie białostockim. Prowadzi także wykłady i odczyty propagujące wiedzę o nauce i sztuce w trakcie swoich pobytów zagranicznych, w ośrodkach belgijskich, włoskich, holenderskich i hiszpańskich.

W swoim najbliższym regionie upowszechnia kulturę literacką oraz propaguje edukację czytelnicką i edukację regionalną w różnego rodzaju instytucjach edukacyjnych: w przedszkolach, szkołach, placówkach opiekuńczo-wychowawczych, bibliotekach. Organizuje spotkania autorskie z pisarzami, prowadzi warsztaty i wygłasza odczyty dla różnych grup wiekowych, od najmłodszych po seniorów. Bierze czynny udział w cyklicznych wydarzeniach kulturalnych, takich jak Białostocki Festiwal Nauki i Sztuki czy Białostocki Tydzień Czytania.

Na szczególną uwagę i uznanie zasługują inicjatywy dr Anny Józefowicz związane właśnie z budzeniem zainteresowań kulturą regionu Podlasia oraz rozwijaniem zainteresowań

czytelniczych wśród najmłodszych. Łącząc te dwa zakresy tematyczne tworzy ona innowacyjne formy i sposoby motywujące dzieci do czytania. Na niektóre z wymienionych form działalności dr Anna Józefowicz otrzymuje granty, zdobywane w otwartych konkursach na realizację zadań publicznych województwa Podlaskiego.

Nie sposób wymienić tu wszystkich inicjatyw Habilitantki z wychodzeniem z wiedzą do różnego rodzaju środowisk, ponadto nie ustaje ona w swoich planach w tej formie aktywności, o czym świadczy kolejny projekt złożony w konkursie wojewódzkim. Stwierdzam zatem, że bardzo wysoko oceniam ten rodzaj pozazawodowej działalności Habilitantki.

Ocena aktywności naukowej

Dr Anna Józefowicz ma na swoim koncie uczestnictwo w 30 konferencjach naukowych, w różnych ośrodkach naukowych w Polsce, a także w ośrodkach zagranicznych, takich jak Kordoba, Walencja, Wilno czy Grodno. Każdorazowo jest to uczestnictwo czynne, z wygłoszonymi referatami. Tematy wystąpień związane są z wyraźnie wyodrębnionymi kierunkami zainteresowań naukowych Habilitantki, które w ostatnim okresie w interesujący sposób splatają się i pogłębiają.

Aktywność naukowa Habilitantki dotyczy również zaangażowania i współpracy z wieloma czasopismami naukowymi. Dr Anna Józefowicz jest członkiem redakcji rocznika naukowego *Ars Inter Culturas*, od początku istnienia czasopisma, tj. od roku 2011. Od wielu lat pisze też recenzje wydawnicze artykułów na zlecenie takich czasopism jak *Pedagogika Społeczna*, *Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne*, *Kultura Społeczeństwo-Edukacja*, *Parezja*.

Od roku 2016 Habilitantka aktywnie uczestniczy też w pracach Zespołu Pedagogiki Młodzieży przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN.

Reasumując stwierdzam, że Habilitantka wykazuje bardzo dużą aktywność naukową, zarówno ogólnopolską, jak i międzynarodową. Aktywność ta dotyczy także zaangażowania w projekty badawcze, które przedstawiam w dalszej kolejności.

Udział w projektach badawczych

Dr Anna Józefowicz ma na swoim koncie udział w szeregu znaczących projektach badawczych. Jej pierwszy projekt, finansowany ze środków MNiSW, związany był z tematem

rozprawy doktorskiej, a jego efektem jest publikacja monografii *Rola społeczna matki w rodzinie wiejskiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, Białystok 2011. Po uzyskaniu doktoratu, w latach 2009-2012 dr Józefowicz pełniła funkcję koordynatora Uczelnianych Zespołów Badawczych w ramach projektu naukowo-dydaktycznego nt. *Rozwój prze z kompetencje*, będącego w zakresie współfinansowanego przez Unię Europejską Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Z kolei w latach 2018-2019 uczestniczyła w realizacji kolejnego znaczącego projektu badawczego w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki nt. *Kontynuacja naukowej, krytycznej edycji „Pism rozproszonych” Zygmunta Glogera: edycja rękopisów, pism etnograficznych, rysunków i korespondencji w siedmiu tomach*.

Aktualnie Habilitantka bierze udział w projekcie *Trzecia misja uczelni*, w ramach konkursu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju. Jako wykonawca projektu opracowała interesujący program nt. *Bliskie spotkania pierwszego stopnia z baśnią, przypowieścią, dla seniorów i ich wnuków*, z przygotowaniem materiałów dydaktycznych włącznie, na podstawie którego prowadzi zajęcia warsztatowe, związane ze swoimi zainteresowaniami czytelnickimi, a adresowane do dwu pokoleń i zarazem łączące je.

Jako redaktor czasopisma *Ars Inter Culturas* uczestniczy od roku 2010 w projekcie *Wsparcie dla czasopism naukowych*, finansowanym przez MNiSW. We wrześniu 2010 złożyła również wniosek w konkursie Narodowego Centrum Nauki – Miniatura 4, z planowanym wyjazdem na staż naukowy do Stanów Zjednoczonych i kwerendę biblioteczną na temat literatury dla dzieci.

Raporty z badań projektowych Habilitantka przedstawia w formie referatów na konferencjach krajowych i zagranicznych, jak również publikuje je w postaci artykułów w czasopismach naukowych.

Uczestniczenie w wymienionych projektach, już ukończonych i jeszcze trwających, wyposażyło Habilitantkę w doświadczenie niezbędne w prowadzeniu samodzielnych badań naukowych.

Ocena osiągnięć naukowych

Dorobek naukowy dr Anny Józefowicz jest pokaźny, zawiera łącznie 58 publikacji, w tym 2 monografie autorskie, 1 współautorską, 35 rozdziałów w monografiach zbiorowych oraz 20 artykułów w czasopismach naukowych. Według bazy Google Scholar publikacje były cytowane 19 razy (h-indeks 2), natomiast zgodnie z punktacją ministerialną - łącznie Habilitantka uzyskała 568 pkt, przy czym od roku 2019 – 280 pkt. Pod względem ilościowym

jest to zatem dorobek wystarczający, jak również jest on zróżnicowany jeśli chodzi o rodzaj i miejsce publikacji. Powyższe dane świadczą też o rozpoznawalności opracowań naukowych Habilitantki w polskim środowisku naukowym.

Dorobek dr Anny Józefowicz lokuje się przede wszystkim w obszarach pedagogiki i literaturoznawstwa. Habilitantka łączy w nim swoje zainteresowania problematyką z obszarów nauk humanistycznych i społecznych. Szczególnie interesują ją trzy zakresy problemowe, które bada i opisuje, tj. społeczna rola kobiety, w tym przede wszystkim rola matki, kulturowe dziedzictwo Podlasia, głównie piśmiennicze, oraz literatura dla dzieci i młodzieży. Te trzy zakresy zainteresowań Habilitantki sytuuje w kontekstach edukacyjnych i terapeutycznych.

Podoktorski dorobek naukowy dr Anny Józefowicz, zawarty w rozdziałach w monografiach zbiorowych oraz artykułach w czasopismach, dokumentujący zróżnicowane zainteresowania Habilitantki, oceniam pozytywnie. Prowadzona w poszczególnych opracowaniach narracja jest logiczna i przekonująca. Autorka odnosi się w nich w sposób kompetentny i wnikliwy zarówno do literatury podmiotu, jak i przedmiotu. Każdy z tekstów opatrzony jest ponadto bogatą bibliografią, wskazującą na kierunki naukowo-badawczych poszukiwań Habilitantki.

Na szczególną uwagę zasługują teksty dotyczące dziecka, przewijające się w różnych obszarach tematycznych zainteresowań dr Anny Józefowicz. Dla przykładu przedstawię kilka z nich. Jednym z bardziej interesujących opracowań, sygnalizujących łączenie problematyki regionalnej z pedagogiczną jest artykuł pt. *Portrety dzieci oraz obrazy ich dzieciństwa zachowane w legendach regionu Podlasia – kilka wniosków dotyczących edukacji dziecka*. Tekst ten cechuje dbałość o precyzję pojęć, wartość narracji oraz umiejętność konfrontacji analizowanego problemu ze stanowiskami innych badaczy.

Pozytywnie oceniam również tekst pt. *Oswajanie z przemijaniem – temat śmierci we współczesnej literaturze dla dzieci. Terapeutyczne walory wybranych powieści*. W tekście tym widać dobry warsztat analityczny, Autorka przedstawia w nim sugestywną analizę wybranych utworów z zastosowaniem podstawowych narzędzi teoretyczno-literackich.

Podobnie opracowanie pt. *Edukacja dziecka ku ponadzasowym wartościom - rozważania na przykładzie współczesnej „Baśni o perle” Anny Gibasiewicz* wskazuje na dociekliwość analityczną Autorki, wyposażonej w dobry teoretyczny aparat badawczy literaturoznawcy. Dodatkową wartością tego tekstu, podobnie jak wielu innych opracowań Autorki, w tym m.in. z nurtu zainteresowań biblioterapeutycznych, jest możliwość aplikacji jego treści do praktyki edukacyjnej.

Wartym uwagi opracowaniem jest też *Proces dojrzewania bohatera i jego rozwój. Studium poświęcone dziecku – zapisane w dzienniku SPOWIEDŹ MOTYLA* Janusza Korczaka, w którym Autorka przedstawia m.in. propozycje intertekstualnego podejścia badawczego, wynikające zarówno z jej różnorodnych zainteresowań, jak i interdyscyplinarnego wykształcenia. Zastosowana w analizie próba intertekstualności, łączenie i zestawianie literackich wątków tematycznych z teatralnymi czy filmowymi, pojawia się także w innych opracowaniach Autorki, w tym w książce habilitacyjnej.

Swój potencjał badawczy Autorka ujawnia już w pierwszej publikacji podoktorskiej, w monografii pt. *Rola społeczna matki w rodzinie wiejskiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, Białystok 2011, która jest znakomitą rozprawą o charakterze pedagogiczno-historycznym. Także w monografii wieloautorskiej *Sztuka w edukacji międzykulturowej. Idee, koncepcje i rozwiązania metodyczne* (A. Józefowicz, J. Chaciński, E. Krysztofik-Gogol, T. Adamski), Toruń 2015, Habilitantka jest autorką dobrze napisanego tekstu o charakterze teoretyczno metodycznym, zawierającego właściwie wybraną i wykorzystaną ze znanstwem literaturę przedmiotową i podmiotową (rozdział pt. *Literatura dla dzieci i młodzieży*).

Stwierdzam również, że pozostałe opracowania, dotyczące problematyki regionalnej i międzykulturowej, pozostają na dobrym poziomie merytorycznym. Prowadzona w nich narracja jest logiczna, charakteryzuje się użyciem poprawnej argumentacji, a dobór literatury i jej analiza nie budzą zastrzeżeń. Teksty te świadczą o dobrym przygotowaniu Habilitantki do pracy naukowo-badawczej. Poszczególne publikacje dokumentują ponadto permanentny rozwój naukowy dr Anny Józefowicz. Jest to rozwój interesujący, świadczący o otwieraniu się Habilitantki na szeroko rozumiane problemy świata i człowieka, w tym przede wszystkim na problemy dziecka. Przedstawione do oceny publikacje świadczą też o przenikaniu wcześniejszych doświadczeń i tematów badawczych Habilitantki w kolejne etapy jej pracy naukowej, w wyniku czego prezentuje dziś ona zróżnicowany i bogaty dorobek naukowy .

Ocena monografii Obrazy dzieciństwa w polskiej prozie dziecięcej XXI wieku – w poszukiwaniu kontekstów edukacyjnych, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2020

Literatura od zawsze dostarczała i dostarcza również dziś określonej wiedzy o rzeczywistości, choćby dlatego, że jest skonstruowana z jej elementów. Pozwala też w nowym świetle zobaczyć życie ludzi z całą różnorodnością zawartych w nich znaczeń i traktując je jak uznane elementy kultury poddawać je analizie i interpretacji, właśnie dzięki docenieniu

zawartych w nich funkcji. Rzeczywistość przedstawiona w literaturze wchodzi w relacje z szeroko rozumianą pedagogiką, która pozostaje w koniunkcji z naukami pomocniczymi, na co wskazuje m.in. teoria wychowania estetycznego, wyodrębniająca psychologiczne, socjologiczne, filozoficzne czy antropologiczne konteksty sztuki w wychowaniu.

Habilitantka, pozostając w zgodzie z powyższymi stwierdzeniami i poddając analizie polskie powieści dla dzieci powstałe po roku 2000, dokonuje szerokiego oglądu przedstawionej w nich rzeczywistości pod kątem opisu i oceny sytuacji, mających znaczenie dla obrazów dzieciństwa w świecie współczesnym. Literatura dziecięca, zakorzeniona w kulturze, dokumentująca życie dziecka, społeczno-kulturowe warunki jego egzystencji, problemy i zagrożenia przekazuje niewątpliwie ważne refleksje pedagogiczne, wartę rzetelnego opracowywania i aktualizacji problematyki, co Habilitantka dostrzegła i ze znanstwem zrealizowała.

Już w tym miejscu stwierdzam, niezależnie od wątpliwości i zastrzeżeń przedstawionych w dalszej części niniejszej recenzji, że pozytywnie oceniam podjęty przez Panią dr Annę Józefowicz trud oraz przedstawiony w rozprawie habilitacyjnej projekt badawczy i jego efekt.

Książka *Obrazy dzieciństwa w polskiej prozie dziecięcej XXI wieku – w poszukiwaniu kontekstów edukacyjnych* ma charakter teoretyczno-analityczny, przy czym część analityczno interpretacyjna stanowi zasadniczy trzon rozprawy. W części poprzedzającej analizę własną Habilitantka prezentuje stan badań nad dzieciństwem w ujęciu historycznym (roz.I *Społeczno kulturowe wyobrażenia o dzieciństwie w kontekście historycznym*) oraz dokonuje syntetycznego przeglądu motywu dziecka w historii literatury powszechnej i polskiej (roz.II *Wybrane obrazy dziecka i dzieciństwa w tradycji literackiej do końca XX wieku*). Natomiast problematykę dotyczącą współczesnego dzieciństwa, stan badań nad nim umieszcza w trzecim rozdziale (roz. III *Problemy współczesnego dzieciństwa*). Struktura pracy jest zatem przejrzysta i logiczna, po części historyczno-teoretycznej następuje rozdział z założeniami metodologicznymi badań własnych (roz.4), natomiast kolejne rozdziały (5-12) zawierają treści analityczne .

Zarówno tytuł całej rozprawy odpowiada jej treści, jak i w większości tytuły poszczególnych rozdziałów są zgodne z omawianymi zagadnieniami. Jedynie tytuł rozdziału III (*Problemy współczesnego dzieciństwa*) niezupełnie jest adekwatny do jego pełnej zawartości, ponieważ ta część opracowania dotyczy w zasadzie diagnozy współczesnego świata, a tylko drugi podrozdział (3.2 *Współczesne dzieciństwo w świetle badań*

pedagogicznych (s.98-111) przywołuje problematykę dzieciństwa i aktualny stan badań nad mm.

Mam również pewne zastrzeżenia do sposobu przedstawienia literackiego motywu dziecka i dzieciństwa w rozdziale II *Wybrane obrazy dziecka i dzieciństwa w tradycji literackiej do końca XX wieku*. Habilitantka bowiem, biorąc w opracowaniu pod uwagę układ chronologiczny od renesansu do XX wieku, pisze jednocześnie o motywie dziecka w książkach dla dorosłych i w książkach dla dzieci, nie różnicując ich w strukturze rozdziału. Prowadzi to do pewnej niejasności wyводу. Również za mało uwagi poświęca obrazowaniu dzieciństwa w książkach dla dzieci poprzedzających XXI wiek.

Uważam jednak, mimo przedstawionych zastrzeżeń, że pierwsza część książki jest dowodem na to, że Habilitantka posiada rozległą interdyscyplinarną wiedzę, od literaturoznawczej począwszy po historyczno-pedagogiczną, z elementarni psychologicznej, socjologicznej i kulturoznawczej, która stanowi bardzo dobry fundament do podjętych badań. Przywołuje przy tym bogatą literaturę przedmiotu związaną z dzieckiem i dzieciństwem i poprawnie ją wykorzystuje.

W drugiej części rozprawy, stanowiącej jej trzon zasadniczy, Habilitantka poddaje analizie polskie powieści dla dzieci powstałe po roku 2000, biorąc pod uwagę ponad 140 tytułów. Jest to zatem niezwykle rozbudowana w swej rozpiętości praca badawcza. Wiodącym celem badań jest „przedstawienie zróżnicowanych obrazów dzieciństwa na podstawie analiz wybranej polskiej prozy dziecięcej dwóch pierwszych dekad XXI wieku” (s.18). Cel badań określony jest zatem jasno i precyzyjnie, ale Habilitantka zaczyna następnie mnożyć dodatkowe cele, tj.:

- 1- ukazanie aktualnego, w odróżnieniu od historycznego, potencjału edukacyjnego wybranych powieści,
- 2- przedstawienie znaczenia wybranych książek dla dzieci jako mediów kulturowych we wczesnej socjalizacji, opiece i wychowaniu ,
- 3- podjęcie próby scharakteryzowania świata przeżyć bohaterów w celu rozszerzenia empatii czytelników, uwrażliwiania na odmienne postrzeganie świata i przeżyć,
- 4- wyeksponowanie literackich radosnych i tragicznych obrazów dzieciństwa,
- 5- wskazanie na fundamentalne prawa dziecka do zabawy, szczęścia i miłości,
- 6- ukazanie książek mogących sprzyjać kreatywności, twórczej aktywności, zabawie, mogących stanowić bazę pomysłów do rozwijania twórczego potencjału dzieci,

7- wskazanie na eksponowanie w literaturze przyczyny dziecięcych trosk, smutków, przykrości, dylematów, z jakimi najczęściej muszą mierzyć się dzieci, ich rodzice i dziadkowie,

8- ukazanie wielu zagrożeń eksponowanych w literaturze, związanych z problemami świata ponowoczesnego, wskazanie na sugerowane przez literaturę kierunki zmian w postrzeganiu i rozwijaniu potrzeb i aspiracji dziecka. (s. 118-119).

Habilitantka popełnia tu, według mnie, typowy błąd zwolenników nadmiaru i niepotrzebnie formułuje dodatkowe cele, tym bardziej, że większości z nich nie realizuje w trakcie badań. Nie podejmuje bowiem studiów porównawczych literatury dziecięcej dawnej i najnowszej, nie bada znaczenia książek we wczesnej socjalizacji dzieci, nie zajmuje się czytelnikami w kontekście rozwoju ich empatii, nie bada powieści dla dzieci jako środka dydaktycznego itd. Znane powiedzenie mówi, że niekiedy mniej znaczy więcej. Ma ono również zastosowanie w badaniach naukowych, gdzie często właśnie spojrzenie w głąb, a nie szerokość przyjętej perspektywy decydują o jakości badawczego efektu.

Biorąc następnie pod uwagę wyartykułowane przez Habilitantkę problemy badawcze, widzimy, że projektuje ona z góry, jakie obrazy dzieciństwa spodziewa się odkryć w literaturze, idzie śladem swoich wcześniejszych penetracji. Nie wychodzi od tekstów literackich, a od pewnych prawd o świecie dziecka, których potwierdzenia szuka w najnowszych utworach literackich. Informuje, że posługuje się metodą hermeneutyczną (m.in. wg H.- G. Gadamera), a zarazem metodą badania dokumentów (wg M. Łobockiego). Znając i respektując zasady hermeneutyki pedagogicznej, jednocześnie moja (także) polonistyczna dusza burzy się przeciwko takiemu zestawieniu. Zbyt bowiem niekiedy dosłowne odczytywanie utworów literackich, które są przecież formami artystycznymi i oczekiwanie wobec autorów dokładnego przeniesienia otaczającej rzeczywistości na stronicę książki, pozbawia te utwory wyjątkowych treści i znaczeń, jakie ze sobą niosą. Można by więc tu zastosować deszyfrację obrazów dzieciństwa zakodowanych w światach powieściowych środkami teoretyczno-literackimi (np. świat realny vs świat magiczny, albo świat realny vs świat wirtualny).

Jeśli jednak Habilitantka przyjmuje za B. Matyjas, że „celem badań pedagogicznych jest poznanie naukowe istniejącej realnie, empirycznie rzeczywistości społecznej, wychowawczej, opis jakiegoś zjawiska, instytucji bądź jednostki “ (s. 118), to może należało sięgnąć po jeszcze inną metodę, która umożliwi to poznanie. We współczesnej interpretacji utworów literackich coraz częściej stosowane jest podejście antropologiczne, mające na względzie funkcje poznawcze, związane właśnie z odczytywaniem świata przedstawionego

jako reprezentacji świata rzeczywistego. Deszyfracja obrazów współczesnego dzieciństwa metodami antropologicznymi mogłaby przynieść również ciekawe spostrzeżenia. Tym bardziej, że najnowsza literatura dokumentuje sytuację dziecka w procesie szybko postępujących przemian kulturowych, a aktualizacja badań nad dzieciństwem dotyczy właśnie uchwycenia zmian.

Jeśli jednak pozostać przy zaproponowanej koncepcji triangulacyjnej (metoda hermeneutyczna i metoda badania dokumentów), to traktując książkę jak dokument może warto było pokusić się o systematyzację danych, ich uporządkowanie według pewnych przyjętych kategorii, o co apeluje również Łobocki, na którego Habilitantka się powołuje. Wymagałoby to jednak szczegółowego określenia kryteriów analizy oraz sposobów kodowania/ dekodowania danych. Do analizy powieści dziecięcych w odniesieniu do głównego problemu badawczego można by, na przykład, użyć klasycznej triady obejmującej czas, przestrzeń i człowieka i dokonać interpretacji świata dziecka według kategorii: miejsca (dom, szkoła, podwórko, może świat wirtualny etc.), rozszerzonego być może o osobną kategorię przedmiotów (zabawki, pomoce szkolne, urządzenia domowe), czasu (rok szkolny, wakacje, święta itd.), ludzi (rodzice, dziadkowie, rówieśnicy, nauczyciele), czy zwierzęta (obecne, a może tylko te wytęsknione) itd. Zastosowany w ten sposób klucz interpretacyjny sytuowałyby dziecko/ bohatera powieści w różnych kontekstach, z uwzględnieniem dynamiki przemian kulturowych. Dawałby szansę na pełniejszą wiedzę o tym, jakie elementy konstytuują w analizowanych współczesnych powieściach świat dziecka. Niektórych istotnych elementów dzieciństwa zabrakło bowiem w książce. I tak, na przykład, wydaje się, że główną przestrzenią, w której Habilitantka sytuuje powieściowe dziecko jest przestrzeń domu rodzinnego. W rozprawie zabrakło natomiast szkoły jako ważnego elementu dzieciństwa. Czyżby dziecięcy bohaterowie książek przebywali cały czas na wakacjach, wolni od nauki, która jeśli się pojawia, to głównie jako przekaz tradycji od dziadków. Brakuje za to nauczycieli. Nie ma ich w obrazie szczęśliwego świata dziecka, nie ma także w obrazie twórczego dzieciństwa, nie ma w przestrzeni osamotnionego dzieciństwa. Być może nie ma ich po prostu w analizowanych powieściach, ale te puste miejsca są również znaczące. Bo może szkoła nie jest już interesującym miejscem dla dziecka, a nauczyciel przestał być przewodnikiem mądrości. Brakuje także szerszej reprezentacji obrazu dziecka w środowisku rówieśniczym, wśród kolegów z klasy, z pełniejszym rozpoznaniem ich roli. O świecie dziecka mogłyby przecież mówić w równym stopniu elementy obecne, jak i nieobecne, a niekiedy może nawet bardziej te drugie.

Kolejna uwaga dotyczy tego, że Autorka zakładając analizę książek dla dzieci w wieku szkoły podstawowej, nie bierze pod uwagę znaczącej rozpiętości wiekowej bohaterów powieści, a przecież świat i problemy 7-latka a 14-latka są zdecydowanie odmienne, które to różnice potwierdza nie tylko współczesna psychologia, ale ujawniają się one wprost w przytaczanych powieściach. Niezwykle ciekawy w tym kontekście wydaje się ostatni rozdział rozprawy *Dzieciństwo pozornych potrzeb, przesytu i konsumpcji*, polegający właśnie na skonfrontowaniu różnych wiekowo bohaterów książek dla dzieci ze współczesnymi przemianami kulturowymi (wyrażanymi przez takie jego aspekty jak kult ciała, obowiązujące mody, hejt, cyberprzemoc i realna przemoc, „dziecko z in vitro” i in.). Rozdział ten jest jednak najkrótszy, a szkoda, bo pozostawia pewien niedosyt.

Jednak, numo podniesionych wątków polemicznych i krytycznych, uważam, że monografia dr Anny Józefowicz *Obrazy dzieciństwa w polskiej prozie dziecięcej XXI wieku – w poszukiwaniu kontekstów edukacyjnych* jest ważną i udaną próbą rozszerzenia pola problemowego współczesnych badań nad dzieciństwem. Habilitantka postanowiła pójść sprawdzonym już przez siebie szlakiem poszukiwań, co przecież nie jest błędem i co również należy docenić. W ten sposób przeniosła bowiem i zastosowała całe dotychczasowe doświadczenie badawcze, dzięki czemu znacząco rozszerzyła i pogłębiła obszar badawczy i uzyskała ważne poznawczo efekty.

Cenne jest przede wszystkim, że Habilitantka dostrzega w analizowanej literaturze ważne współczesne problemy pedagogiczne i obszernie je przytacza oraz interpretuje na literackich przykładach. Są to takie problemy dotyczące dziecko, jak choroby, cierpienie czy śmierć bliskich. W odróżnieniu od kultur tradycyjnych te ważne tematy egzystencjalne wypierane są z obszaru dzisiejszej kultury, głównie popularnej, w której zanurzony jest współczesny człowiek, a zatem i dziecko. Również w edukacji przyjęło się chronić dzieci przed trudnymi doświadczeniami, pojawiają się one najczęściej w kontekście terapeutycznym jako problemy posttraumatyczne. Ten sam problem kulturowej marginalizacji dotyczy starości, na której również Habilitantka skupia swoją uwagę, widząc w analizowanych powieściach dowartościowanie roli dziadków. Dużo miejsca poświęca także, i czyni to w sposób sugestywny i przekonujący, opisywanym w powieściach problemom trudnego dzieciństwa w rodzinach dysfunkcyjnych czy w domach dziecka. Zauważa również na literackich przykładach sytuację dziecka zagubionego i osamotnionego w świecie wirtualnym. Krytykuje współczesny konsumpcjonizm, który wyznacza świat wartości dzisiejszych dzieci. Problemy te śledzi i opisuje z ogromnym zaangażowaniem i swego rodzaju badawczą

żarliwością, a wagę przedstawionych analiz podnoszą także liczne odwołania Habilitantki do myśli, poglądów i przedstawień innych autorów. Świadczą one o szerokiej erudycji Habilitantki, poruszającej się swobodnie po różnych obszarach nauki i sztuki. W tym kontekście tracą znaczenie niekiedy zbyt natarczywe i schematyczne „edukacyjne przesłania” wieńczące opisy poszczególnych „obrazów dzieciństwa”.

Podjęte przez Habilitantkę szeroko zakrojone badania nad literaturą dla dzieci powstałą już w XXI wieku w kontekście odczytywania problemów dziecka zasługują więc na wysoką ocenę. Literatura ta nie była jeszcze eksplorowana badawczo w obszarze edukacji, a przecież – co wykazała Habilitantka – ukazuje dziecko i jego sprawy jako ważny czynnik naszego świata.

Doceniam zatem trud i efekt badawczy Habilitantki. Ogrom wykonanej pracy, mieszczącej się zarówno w zakresie wiedzy o literaturze, jak i edukacji literackiej, jest imponujący, a waga podjętego tematu znacząca. Również niezwykle rozbudowana bibliografia wskazuje na szeroki kontekst zainteresowań Autorki rozprawy, mający odzwierciedlenie w przeprowadzonych badaniach. Na marginesie – dodatkowym, ubocznym efektem badań podjętych przez Habilitantkę jest ujawnienie, że mimo kryzysu czytelnictwa, najnowsza literatura dla dzieci jest wciąż żywa, interesująca, rozwijająca się.

Konkluzja

Habilitantka podejmując ważną społecznie oraz pedagogicznie problematykę społecznej roli kobiet i – kolejno – wartości kultury regionalnej oraz sytuacji dziecka w świecie współczesnym nieustannie poszukuje i poszerza pola problemowe, co dobrze rokuje także na jej samodzielny przyszłość naukową, a otwarcie się na inne propozycje metodologiczne da z pewnością temu rozwojowi nową jakość. Oceniając pozytywnie dotychczasowy akademicki dorobek Habilitantki, jestem jednocześnie przekonana, że przedstawione przez nią aspiracje do statusu samodzielnego pracownika naukowego znajdują uzasadnienie w jej możliwościach.

Na koniec chciałabym także szczególnie podkreślić, że Habilitantka w swoich pracach prezentuje ważne i odpowiedzialne podejście pedagogiczne, związane nie tylko z wrażliwością literacką, analizą i interpretacją utworów literackich, wyrażającą ciekawość poznawczą, czy też z krytycznym myśleniem w stosunku do kultury, ale także charakteryzujące się, szczególnie wrażliwością moralną, aktywną postawą społeczną, zainteresowaniem życiem człowieka i jego sytuacją we współczesnym świecie.

Reasumując, stwierdzam, że cały dorobek naukowy Habilitantki z uwzględnieniem rozprawy habilitacyjnej, stanowi dowód na to, że jest ona w pełni przygotowana do prowadzenia samodzielnych badań naukowych. Również jej aktywność dydaktyczna, organizacyjna i popularyzatorska świadczą o dużym doświadczeniu i dojrzałości wymaganej od samodzielnego pracownika naukowego.

W konkluzji – popieram wniosek o nadanie dr Annie Józefowicz stopnia doktora habilitowanego.

Warszawa, dn. 25.01.2021

/Krystyna Milczarek-Pankowska/